

Уніят Л.М., аспірантка

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ АПК

На сучасному перехідному етапі економіки переробна промисловість України, як і АПК в цілому, перебувають у кризовому стані. Зумовлено це структурними і міжгалузевими диспропорціями, що нагромадилися у галузях АПК. Виробництво продуктів харчування в більшості підприємств переробної промисловості характеризується поки що високою енерго- і матеріаломісткістю, а це зумовлює нерациональне витрачання сировини, енергоносіїв, трудових та інших ресурсів. В результаті, більшість вітчизняної продукції не відповідає вимогам сьогоденного попиту як за якістю, так і за асортиментом, не витримує конкуренції на світовому ринку. В зв'язку з цим виникла необхідність структурної перебудови в АПК в напрямі пріоритетного розвитку ключових - фондозабезпечуючих галузей, які б постачали у переробну промисловість прогресивну, ресурсозберігаючу і безвідходну технологію. Економічний розвиток цих виробництв спричинив би значні позитивні зрушення в усіх галузях АПК.

На жаль, вітчизняна промисловість поки що не може забезпечити належного рівня розвитку фондозабезпечуючих галузей першої сфери АПК лише за рахунок власних ресурсів. По-перше, більшість засобів виробництва взагалі не виробляється в Україні. За даними С.Кулицького, новітнє обладнання для переробки молока виробляється лише в кількох країнах світу, та кількома великими корпораціями.¹ По-друге, розвиток вітчизняних фондозабезпечуючих галузей першої сфери АПК та придбання імпортного новітнього обладнання для діючої переробної промисловості потребують значних інвестицій. Ось чому проблема активізації інвестиційної політики з метою розвитку переробної промисловості АПК набула надзвичайної актуальності і має велике значення для зміцнення економіки України в цілому.

З метою стабілізації та ефективного функціонування молочної промисловості в Україні необхідно здійснити залучення значних обсягів як вітчизняних, так і зарубіжних інвестицій. Проте, як свідчить практика, не всі джерела інвестицій для підприємств молочної промисловості АПК можуть бути однаково ефективні. Залежно від джерел фінансування розрізняють: власні кошти інвестора (прибуток, амортизаційні

¹ Кулицький С. Проблеми залучення іноземних інвестицій для розвитку переробних галузей АПК // Економіка України, №2 .1993, с.51.

відрахування, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо); запозичені фінансові кошти інвестора (державний кредит, кредити комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, облігаційні позики, лізинг, спонсорство, державні субсидії); залучені фінансові кошти інвестора (кошти одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб).

Прибуток підприємства є одним з найбільш надійних джерел інвестицій. Забезпечити прибутковість підприємств молочної промисловості і конкурентоспроможність їх продукції може використання нових ресурсозберігаючих технологій, робота підприємств на повну потужність, висока організація і продуктивність праці як робочих, так і управління.

Прибуток як джерело інвестицій залежить від впливу багатьох факторів:

виробничих, організаційно-технічних (рівень матеріальних і трудових затрат при різних технологіях), загальноекономічних (динаміка цін на сировину, матеріали і готові вироби, величина процентних ставок на банківські кредити і ін.), соціальних тощо.

У 1991-2000 роках всі ці фактори впливали на процес виробництва продукції порізному. Підприємства молочної промисловості зменшили своє виробництво у кілька разів, так обсяги виробництва продукції з незбираного молока зменшились у 1999 році порівняно з 1990 більш як у 10 разів, масла вершкового - понад 2 рази, жирних сирих — у 3 рази. Відповідно і прибуток молочних заводів зменшився у декілька разів.

Зменшення обсягів виробництва кінцевої продукції зумовлене в першу чергу значним скороченням (біля 35%) обсягів поступлення сировини від товаровиробників. А зменшення асортименту та конкурентоспроможності кінцевої продукції визвано значним зношенням основних засобів на переробних підприємствах, функціонуванням фізично і морально застарілого обладнання, відсутністю новітніх технологій. Так, за даними статистики, зношення основних виробничих фондів у галузях промисловості, які виробляють товари народного споживання досягло у 1999 р. біля 50 % (табл. 1).

Таблиця 1

Знос основних фондів по галузях промисловості, які виробляють товари народного споживання (по підприємствах , що перебувають на самостійному балансі , у відсотках до загальної вартості фондів на кінець року)²

	1995	1996	1997	1998	1999
Вся промисловість	43.9	47.4	48.1	48.7	49.6
Легка промисловість	42.5	45.9	48.0	49.3	51.5
Харчова промисловість, в т.ч.:	39.6	45.0	45.0	44.2	43.4
М'ясна і молочна	33.1	39.5	40.0	40.4	41.5
Борошномельно-круп'яна і комбікормова промисловість	34.2	37.5	38.8	41.3	43.3

Наведені дані свідчать про гостру потребу значного збільшення інвестицій для виправлення негативних тенденцій у відновленні основних виробничих фондів як у м'ясо-молочній, так і інших галузях промисловості.

Суттєвим фактором, що гальмує процес оновлення техніки для виробництва високоякісної і конкурентоспроможної продукції є надто високі процентні ставки за користування кредитом. Так, наприклад, на початок 1998 року середньозважені за портфелем кредитів процентні ставки дорівнювали 35% (у тому числі у національній валюті - 43,8%) і зросли на кінець року до 50,2 %(у національній валюті - 60,4%)³. Такий рівень процентних ставок не стимулює розвитку підприємств переробної промисловості, а призводить їх до банкрутства.

Основним власним джерелом формування інвестицій є амортизація (табл.2).

² Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 4) / За ред. П.Т.Саблука та ін. — К.: ІАЕ, 2000. — ст.554-560.

³ Стирський М.В. Макроекономічні умови здійснення інвестиційної діяльності// Фінанси України №12, 1999,ст.116.

Впроваджуючи різну амортизаційну політику держава може стимулювати надходження інвестицій або навпаки.

У будь-якій країні світу держава регулює амортизаційні відрахування, надаючи амортизаційні пільги та зменшуючи тим самим розмір прибутку, що оподатковується. Тим самим підприємство отримує дійовий стимул та має можливість протидіяти моральному зносу фондів, прискорює відновлення активної частини фондів, та отримує міцний фінансовий ресурс для інвестування.

Таблиця 2

Структура джерел формування інвестицій у підприємствах АПК України у 1999 р. (%)⁴

	Джерела інвестицій				
	Амортизація	Прибуток	Бюджетні і позабюджетні кошти	Інші залучені кошти	Всього джерел
Всі галузі	74	10.9	12	3	100
В тому числі:					
Сільське господарство	77.8	7.7	12.5	2.0	100
Промисловість	41.7	54.5	2.2	1.6	100
Заготівля	82.7	13.9	3.4	—	100
Будівництво	61.7	7.5	14.1	16.7	100
Обслуговуючі	58.2	8.2	21.4	12.2	100
Торгівля	26.9	0.7	0.2	72.2	100

До власних джерел інвестування відносяться і пайові внески. Пайові внески можуть бути у вигляді грошових коштів, матеріальних цінностей, прав користування природними ресурсами та майном, у тому числі прав на використання винаходів, ноу-хау тощо.

Важливим джерелом інвестування було і залишається кредитування. Кредит може надаватися будь-яким суб'єктом господарювання. Розрізняють банківський, інвестиційний, комерційний та податковий кредити, а також позики. В Україні склалась практика фінансування обігових коштів за рахунок короткотермінових кредитів та фінансування інвестицій середньо- та довготерміновими кредитами. В зв'язку з недосконалістю банківської системи в Україні практично припинилося середньо- та довгострокове кредитування, неефективно використовуються і короткострокові кредити (які становлять 89% кредитних вкладень комерційних банків). Відсутність зваженої кредитної політики суттєво погіршує фінансування національної економіки, інвестиційні кредити майже відсутні взагалі.

Поряд з цим не справили відчутного впливу на структурну перебудову і модернізацію економіки і зовнішні кредити. Вони направляються переважно на покриття раніше створеної заборгованості, а також платежів за користування кредитами та їх обслуговування.

Аналіз даних літератури свідчить, що на сьогоднішній день процес кредитування, як джерело поповнення інвестицій промислових підприємств в т.ч. молочної промисловості краще здійснювати за рахунок іноземних кредитних ліній та міжнародних організацій.

Важливим і своєрідним джерелом інвестування в умовах перехідної економіки є лізинг. Лізинг дає змогу не залучати позиченого капіталу і не заморожувати власних коштів, економити на затратах, пов'язаних із володінням майном, встановлювати за погодженням із лізингодавцем гнучкий порядок здійснення лізингових платежів, скористатися податковими пільгами тощо. Використання лізингу дає змогу лізингоотримувачеві оперативно поновлювати виробничі фонди за рахунок отримання нового дорогого обладнання в користування без його повної оплати. Лізинг одночасно активізує інвестиції приватного капіталу у сферу виробництва, поліпшує фінансове становище безпосередніх товаровиробників. Для виробників завдяки лізингу

⁴ Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 4) / За ред. П.Т.Саблука та ін. - к.: ІАЕ, 2000.-ст.587-589.

розширюються можливості збуту власної продукції, особливо тієї, яка дорого коштує.

Слід зазначити, що у країнах Заходу розвиток лізингу підтримується державою, оскільки він стимулює експортну діяльність національних виробників, прискорює оборотність капіталу, підвищує ліквідність підприємств. За даними Європейської федерації національних асоціацій лізингових компаній (СФНАЛК), у формі лізингових операцій у ФРН здійснюється 16,6 % усіх інвестицій, в Англії 28,2 %, у Франції -17,5% , у Нідерландах 10,5%, у Швеції- 26,3 %, в Австрії- 19,9%, у США-30%.⁵

На жаль, в Україні такий вид взаємовідносин ще дуже мало поширений через його порівняну новизну, брак досвіду і недосконалість законодавчої бази, тут лише 16.12.1997 р. прийнято закон "Про лізинг".

Розвиток матеріально-технічної бази переробної промисловості АПК може здійснюватись за рахунок спонсорств, які надають підтримку для реалізації інвестиційних проектів. Реалізація інвестиційних проектів у переробну промисловість АПК може здійснюватись за рахунок державного субсидування у формі прямих позичок та позик, пайової участі, прямих дотацій тощо. Субсидуючи проект, уряд висуває ті умови, що й банк чи інший кредитний заклад, але надані їм пільги заохочують останніх взяти участь у фінансуванні. Тому держава, як правило, є одним з інвесторів чи учасників інвестування. Головним чином це об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури чи соціально-політичні програми.

Вагомим джерелом формування інвестицій в економіку в усіх розвинутих країнах є кошти населення. На жаль, в Україні через недовіру населення щодо зберігання грошей у банках, значна частина коштів перебуває на руках населення, основну її частину становлять кошти у вільно конвертованій валюті (в розмірі біля 10 млрд. доларів США).⁶ Крім того значна частина коштів і ресурсів перебуває в тіньовому секторі, який за оцінками уряду дорівнює офіційному. Це свідчить про необхідність розробки механізму легалізації та залучення до економіки тіньового капіталу некримінального походження. Разом з цим значна частина капіталу вивозиться за межі України. За різними оцінками називаються різні, але досить вагомі суми (біля 20 млрд. доларів США). Якщо поставити тіньові та вивезені капітали на службу національній економіці, це дасть значний економічний і соціальний ефект.

Суттєвим джерелом формування інвестицій може бути придбання акцій підприємств переробної промисловості населенням. На жаль, значна частина населення утримується від придбання цих акцій. Зумовлено це виплатою низького рівня символічних дивідендів або взагалі нічого. Крім того значна частина населення України перебуває на межі і за межею бідності, в якій купівельна спроможність досить низька, хоча саме купівельна спроможність населення і є основним фактором створення попиту як рушійної сили сприяння розвитку економіки.

Отже, треба робити все можливе для того, щоб залучити внутрішні грошові і матеріальні ресурси для потреб інвестування, проте без іноземних інвестицій в умовах перехідної економіки нам просто не обійтись. Можливі різні форми іноземних інвестицій: створення спільних підприємств та підприємств з іноземними інвестиціями, в яких є частка або які повністю належать іноземному інвесторові; придбання рухомого і нерухомого майна, прав і концесій, виробнича кооперація, спільні виробництва та інші види діяльності за участю іноземного інвестора. Інвестиційна діяльність тісно пов'язана з інноваційною: впровадженням та виробництвом нових видів техніки, реалізацією науково-технічних програм, розробкою і впровадженням нових технологій тощо. Реалізація інвестицій характеризується створенням нових виробничих потужностей та підвищенням ефективності використання діючих, створенням додаткових робочих місць і зростанням продуктивності праці, збільшенням виробництва продукції та надходжень до бюджету. В такому разі інвестиції сприяють розв'язанню економічних і соціальних проблем, а інвестор заслуговує право на пільги. Іноземні інвестиції мають ряд переваг перед іноземними кредитами, а саме: цільовіший характер інвестицій, заінтересованість інвестора в підвищенні ефективності господарювання, зацікавленість у нарощуванні виробництва, а також у поверненні вкладених коштів. Усе це дає змогу говорити про вищу економічну і соціальну ефективність, корисність для України іноземних інвестицій у порівнянні з іноземними кредитами. Однак що стосується обсягів іноземних інвестицій в Україну, то вони незначні і суттєво менші ніж обсяги іноземних кредитів.

⁵ Черевко Г.В. Калитка Г.Б. Лізинг: реалії, проблеми, перспективи //Фінанси України №2,1999р,ст.41

⁶ Лопатинський Ю.М. Інвестиції: економічна і соціальна ефективність // Фінанси України №8,1997,ст.79

Станом на 1 січня 1999 року в Україну залучено загальним обсягом 2781,7 млн. дол. США іноземних інвестицій. Упродовж останніх п'яти років за обсягами залученого іноземного капіталу домінують харчова промисловість, внутрішня торгівля, машинобудування та металообробка. Водночас розміри іноземного інвестування значно менші, ніж в інших країнах з перехідною економікою, кожна з яких намагається залучити якнайбільше інвестицій. Україна розглядається зарубіжними аналітиками, за різними оцінками як країна із 80-100%-им ризиком для інвестицій, з непривабливим інвестиційним кліматом, недосконалим законодавством, відсутністю належної банківської системи та ринкової інфраструктури, зловживаннями та корупцією, недосконалою структурою економіки, відсутністю розробленої системи страхування ризиків, незавершеною приватизацією.

На сьогодні не всі джерела інвестування в підприємства АПК є однаково придатні (ефективні). Це пояснюється тим, що в різних сферах АПК неодинаковими є фондомісткість, швидкість обігу, ступінь ризику, рівень конкурентного середовища. Так підприємства переробної промисловості АПК, зокрема молочної характеризуються швидкою окупністю капіталу з високою віддачею, що не скажеш про сільськогосподарське виробництво. Слід зазначити, що особливо вдалим джерелами інвестування для підприємств переробної промисловості є засоби фінансово-агропромислових груп, власні засоби підприємств, прямі іноземні інвестиції, засоби населення. Надзвичайно важливо вирішити питання джерел інвестування для переробних підприємств шляхом злиття фінансового і промислового капіталів в рамках фінансово-промислових груп. Це підтверджується досвідом Росії, де крупні комерційні банки стали надавати інвестиційні кредити в першу чергу своїм партнерам по фінансово-промислових групах.⁷

Надійним джерелом поповнення інвестиційних ресурсів переробних підприємств може стати другий етап приватизації, який сприяє акумуляції значних фінансових ресурсів в руках акціонерних товариств і фондів держмайна, а достатньо швидкий оборот капіталу в цій галузі буде привабливим для населення. Щодо підприємств сільських товаровиробників, то тут доцільно використовувати засоби інвестиційного банку, засоби фінансово-агропромислових груп, прямі іноземні інвестиції, засоби населення, а також суттєвим джерелом поповнення капіталуутворюючих інвестицій може бути розвиток іпотечних відносин - надання кредитів під заставу об'єктів, що мають антиінфляційний захист (земля, нерухомість). Все це робить іпотечні відносини дуже привабливими для більшості інвесторів, в тому числі іноземних інвесторів.

Особливу увагу для розвитку регіональних молокопродуктових підкомплексів, треба приділити створенню спільних підприємств (СП), сформованих на базі вітчизняних молоко - масло - сирзаводів за участю зарубіжних фірм і компаній. Створення спільних підприємств, дає можливість забезпечити технічне переоснащення молокозаводів найсучаснішою, високопродуктивною технікою, запровадити ресурсозберігаючу і безвідходну технології переробки сировини, а також налагодити заготівлю молока і сервісне обслуговування установок по його охолодженню на місцях сировинних зон, що дасть змогу збільшити надходження сировини. Початковим може бути досвід роботи СП закритого акціонерного товариства "Бен'є - Україна", створеного на базі "ВАТ" Миколаївського міського молочного комбінату" і французької відомої фірми "Компані Пет'єр Бен'є".⁸

Таким чином, пріоритетним напрямком інвестування як молочної, так і всієї переробної промисловості України в умовах перехідної економіки повинні стати власні засоби підприємств, лізинг, а також створення спільних підприємств. Саме лізинг забезпечує доступ до передової техніки і найкращих світових технологій не лише в періоди економічного зростання у різних країнах, а й що дуже важливо для нашої держави, в умовах спаду розвитку, навіть такого в якому опинився АПК України.

⁷ Москаленко А. Концептуальна модель смешаних каналов инвестирования // АПК: Экономика, управление №9, 1998.ст.44

⁸ Дегтяр Л.І. Реструктуризація молокопереробних підприємств // Економіка АПК, 1997 №6, ст.23